

PAÁR ÁDÁM

A MAGYAR TESTVÉREK

Szekér Nóra: *Titkos társaság. A Magyar Testvéri Közösség története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2017, 296 oldal

Mindannyian szívesen forgatjuk azokat a könyveket, amelyek bepillantást engednek egy titkos társaság tevékenységébe – legyen szó akár a szabadkőművességről, a modern ponyvairodalom által történelmi jelentőségén felül kezelt illuminátus mozgalomról vagy a maffiáról. Ennek a vonzódásnak antropológiai oka az lehet, hogy a legtöbb ember óhatatlanul is nyilvános terekben éli az életét és végzi a napi rutinját. Az emberek állandóan megmértetnek a családjukban, a munkahelyükön, a kisebb lakóhelyi közösségben. Legtöbbünk ezért el sem tudja képzelni, milyen lehet egy megosztott élet, amelynek egyik része nyilvános, a másikat pedig homály fedi a beavatatlanok előtt. Az érdeklődés másik oka vélhetően az lehet, hogy az ilyen társaságokban – kisszámú kivételtől eltekintve – a vezető szerepet az átlaghoz képest relatíve jobb módú emberek töltötték és töltik be, hiszen a titkos társaságokban a „testvériség” aktív ápolása feltételezi a biztos egzisztenciális háttérrel, rugalmas időkezelést. A társadalmi, gazdasági elit tagjainak ilyen titkos összejövetelei azonban mindig előhívják a beavatatlanok bizalmatlanságából fakadó ellenséges érzületét, ami részben magyarázza, hogy a 20. századi jobb- és baloldali totalitárius diktatúrák könnyen megbélyegezheték a mégoly ártalmatlan titkos társaságokat is.

A beavatási szertartások misztikuma felkeltette a titkos társaságon kívül álló emberek érdeklődését, amelynek következtében mindig a legképtelenebb fantazmagóriák kódéval vonták be az adott szervezetet. Amennyiben egy titkos közösség nem maradt meg magánemberek asztaltársaságánál, hanem a bennfentesek politikai-gazdasági érdekeinek képviselőjére törekedett, akkor az adott társaság köré könnyen szövődtek a legbizarrabb összeesküvés-elméletek. Ha pedig mindez egy diktatúra felé menetelő, a pártviszályok által tagolt társadalomban történik, akkor az adott társaságra már nemcsak az átlagember, hanem a politikai rendőrség figyelme is ráterelődik.

Magyarország története más. Főleg nyugat- és dél-európai meg latin-amerikai országokhoz képest (nem is beszélve az Egyesült Államokról) talán kevésbé bővelkedik olyan titkos társaságokban, amelyek informálisan a politika, a társadalmi gondolkodás vagy gazdaság befolyásolására törekedtek/törekednek. Ha a szabadkőművesség mint nemzetközi mozgalom 19. században kialakult magyarországi ágától eltekintünk, az 1919–1920-as időszak részben egymást átfedő tagságú jobboldali, antiszemita szervezetei (mint a Magyar Országos Véderő Egylet, az Etelközi Szövetség, a Kettős Kereszt Vérszövetség, a Virrasztó Kopjások) képviselik a titkos társaságok hagyományát.¹ Itt megjegyzem, hogy a titkos társaság nem azonos az illegálisba szorított, azaz a politikai versenyből kiszorított párttal, hiszen utóbbi *párt* jellege

¹ Utóbbiakról lásd UNGVÁRY Krisztián: *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diskrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919–1944*, Jelenkor–OSZK, Pécs–Budapest, 2016, 123–127.

folytán nem a politika befolyásolására, hanem a hatalom nyílt megszerzésére törekszik. A titkos társaság maga ambicionálja a titkosságot, és nem pusztán a hatósági tilalom miatt kényszerül homályban maradni. Ha létezett olyan titkos társaság a magyar történelemben, amelynek leleplezése igazán belpolitikai válságot indított el, akkor az a Magyar Testvéri Közösség volt.

Szekér Nóra új könyve erről az elfeledett társaságról, valamint arról a hálóról szól, amelyet a politikai rendőrség, az Államvédelmi Osztály (ÁVO) font köréje. Ennek célja az volt, hogy megbélyegezhesse a Független Kisgazdapártot (FKGP), amely az ország két legfontosabb közjogi méltóságát adta Tildy Zoltán köztársasági elnök és Nagy Ferenc miniszterelnök személyében, és amely párthoz több, országosan is népszerű politikus tartozott (például Kovács Béla, Varga Béla, Saláta Kálmán). Hogy az ÁVO által köztársaság-ellenes összeesküvéssé felfújtt szervezkedés leleplezése mindaddig nem kapott kellő hangsúlyt a magyar történetírásban, annál is különösebb, mert ez a folyamat vezetett el az 1947. tavaszi válsághoz, Kovács Béla kisgazdapárti főtitkár elhurcolásához (1947. február 25.), Nagy Ferenc miniszterelnök puccsszerű lemondatásához (1947. május 30.) és a kommunistabarát Dinnyés Lajos kormányának megalakulásához (1947. május 31.). Az FKGP immár másodszori – Sulyok Dezső és 19 társa 1946. márciusi kizárását követő – erőteljes balratorlódása, és e fokozatos balratorlódás következményeként a párt drámai népszerűségvesztése is ekkor következett be. Tehát bizonyos mértékben az 1947. augusztus 30-i ún. „kékcédulás” választás is kapcsolatban áll a Magyar Testvéri Közösség elleni hajtóvadászattal.² A kölcsönös bizalmatlansággal megfertőződött közéletben ettől kezdve álltak igazán ellenségeként egymással szemben a demokrácia hívei és ellenfelei, és ezt az ellentétet már az ország újjáépítésének közös célja sem volt képes áthidalni. Az 1947. február 10-i párizsi békeszerződés aláírásával és a magyar álláspont vereségével az utolsó közös nevező is eltűnt a magyar közéletből, ugyanakkor a két superhatalom közötti konfliktus érlelődött. A Magyar Testvéri Közösség története beleilleszkedik ebbe a belpolitikai és nemzetközi konfliktusmezőbe.

A közösség története tehát csomópont az 1945–1947 közötti időszak történetében. Szekér Nóra történész, a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Tanszékének oktatója, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum tudományos munkatársa a 2009-ben megvédett doktori disszertációját formálta könyvvé. A mű a Jaffa Kiadó Modern Magyar Történelem című sorozatában jelent meg.³

² A Független Kisgazdapárt 1945-ös és 1947-es eredményeinek összehasonlításából egyértelműen kiderül, hogy a párt lejáratására, illetve a pártbázis megosztására irányuló több éves „szálamitaktika” sikeres volt. Míg az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választáson az FKGP az érvényesen leadott szavazatok 57,05%-át szerezte meg, addig 1947. augusztus 30-án, a „kékcédulásként” elhíresült országgyűlési választáson már csak a szavazatok 15,34%-át gyűjtötte be. Az FKGP a korábbi szavazóbázisának 71,6%-át elveszítette, amiben egyaránt szerepet játszottak a kommunisták machinációi (460 ezer ember kizárása a választói névjegyzékből), újabb csoportok választójogtól megvonása (például a politikai okból B-listázott személyek, a nyugdíj jogosultságtól megfosztott személyek), valamint a kisgazda maradványpártok (Pfeiffer Zoltán Magyar Függetlenségi Pártja, Balogh István páter Független Magyar Demokrata Pártja) és az ekkor a jobboldalon leginkább possible erőnek tekintett Demokrata Néppárt önálló elindulása a választáson. Lásd *Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010*, szerk. Izsák Lajos – Jónás Károly – Kovács Tamás – Réfi Attila – Sziklai István, Gondolat – MTA-ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest, 2011, 279. Az 1947. évi XXII. törvény az országgyűlési választásokról: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8269>.

³ A sorozat eddig megjelent többi kötete: ABLONCZY Balázs: *A visszatért Erdély*, 2011 (2. kiadás: 2015); PAKSA Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*, 2012; PAPP István: *A magyar népi mozgalom története 1920–1990*, 2013; PAKSA Rudolf: *Szállasi Ferenc és a hungarizmus*, 2013; SIMON Attila: *Magyar idők a Felvidéken*, 2014; TAKÁCS Tibor: *Szoros*

A könyv szerkezete megtöri a politikatörténeti monográfiák hagyományos lineáris kronológiáját. Az első fejezetben (17–57) olvashatunk magáról az „ügyről”, vagyis az „összeesküvés leleplezéséről” és az államvédelmi szervek nyomozásáról, amelyek a Magyar Testvéri Közösség nevével széles körben ismertté tették. A következő problémacentrikus fejezetek egy-egy, a titkos társasággal kapcsolatos kérdésre fókuszálnak. Külön fejezetben ismerhetjük meg a társaság eszmerendszerét (58–83), a szervezet felépítését (84–106), a társaságot befolyásoló eszmei hatásokat (107–180), a II. világháború idején tanúsított németellenes és antináci ellenállásban játszott szerepét (181–234), majd pedig a Magyar Közösség utóéletét (235–257).

Az első fejezet igazi kémtörténetet ígér. Ám ne valamilyen James Bond-történetre számítsunk, a sötétben bujkáló ördögi ellenségről és a vele szemben hősiességet vívó sármos titkosügynökről. Ebben a történetben a sablonszerepek felcserélődnek: a „hősök” – vagyis inkább áldozatok – az állítólagos „összeesküvők”, akikkel az állambiztonság úgy játszott, mint macska az egérrel. Ha már a James Bond-hasonlatnál tartunk, akkor említést érdemel, hogy egy „kütyü” a Magyar Testvéri Közösség történetében is kulcsszerepet kapott: egy egyszerű kötőtű, amellyel az állambiztonság emberei részt fűrtak Szent-Miklós István vezérkari őrnagy dolgozószobájának falába, és ezen a résen keresztül minden beszélgetést lehallgattak (9).

Az első fejezet részletesen bemutatja, miként szőtt az ÁVO és a Katona Politikai Osztály (Katpol) hálót az 1946 márciusában szervezkedő katonatisztek köré, akik a fegyveres erőknél tapasztalható szovjet befolyás ellensúlyozására egy „szűk katonai törzset” kívántak létrehozni. Az egyszerre szovjet- és németellenes honvédtisztek sok tekintetben amatőr konspirációja alkalmas volt arra, hogy alátámassza a kommunisták és baloldali szövetségeseik egy katonai-politikai fordulatra vonatkozó vonatkozó félelmeit (18–20).

A szűk baráti körben elhangzott tervezetek, amelyek a szovjetbarát honvédtisztek – a békeszerződés aláírását és a szovjet megszállást követő – félreállítására irányultak, remek adut jelentettek a „reakciót” kereső Kommunista Párt számára. Az amatőr, egymással is vitatkozó konspirátorok érzékelhetően nem értették meg a realitásokat: egy olyan országban, amely a szovjetizált zónába került, nem lehet titkosan sem tervezgetni a megszállás utáni időkre. A szovjet vezetők – Sztálinnal az élen – ugyanis az okkupációt nem pillanatnyi katonai állapotnak tekintették, hanem olyan helyzetnek, amely lehetőséget ad politikai és társadalmi rendszerük elterjesztésére. Egy olyan rendszerben pedig, amelyben az állambiztonság a szovjet hatalom szövetségeseinek kezében van, már a négy fal között sem lehet büntetlenül társalogni szovjetbarát tisztek lecseréléséről.

A megszálló szuperhatalom szándékainak félreértése és az angolszászokba vetett bizalom már eleve jelzi, hogy az „összeesküvők” rendkívül kevés információval rendelkeztek, és – mint minden korszak „összeesküvőinek” – legkevésbé sem volt tervük a „hogyan tovább” kérdésének megválaszolására. A Kommunista Párt viszont, amely szisztematikusan törekedett ellenfeleinek félreállítására és lejáratására, jó alkalmat kapott a „reakció” felfedezésére. Az összeesküvés vádba be lehetett keverni, illetve össze lehetett mosni a Horthy-kori katonai elitet

emberfogás, 2014; CSATÁRI Bence: *Az ész a fontos, nem a haj!*, 2015; FEDINEC Csilla: *A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja*, 2015; JOBST Ágnes: *A Stasi működése Magyarországon*, 2015; PAPP István: *Szemek a láncban*, 2015; ABLONCZY Balázs: *Keletre magyar!*, 2016; HATOS Pál: *Szabadkőművesből református püspök*, 2016; SZELKE László: *Gresham a nációk ellen*, 2016; TAKÁCS Tibor: *A párttitkár halála*, 2016.

(Dálnoki Veress Lajos vezérezredes, akit Horthy annak idején *homo regiusszá* nevezett ki), az egykori politikai elitet (Donáth György volt országgyűlési képviselő és Szent-Iványi Domokos diplomata), az angolokat (Püskösti László vezérkari százados révén, akinek esetleges állambiztonsági ügynök szerepe sem zárható ki), a Parasztszövetséget, végül az FKGP-t. Mi több, Kovács Bélán, az FKGP főtitkárán keresztül Weisshaus Aladárt, a Kommunista Párt szovjet irányítást elutasító irányzatának vezéralakját is bevonták az összeesküvésbe – természetesen az ÁVO-n tett vallomása alapján (42–43).

Rákosiék úgy interpretálták a nyomozást, hogy itt egy Dálnoki Verestől és Szent-Miklósytól Kovácson át Weisshausig érő köztársaság- és demokráciellenes szervezkedést fedtek fel. Már csak egy láncszem hiányzott, hogy a moszkovita kommunisták számára minden fontos ellenség együtt legyen: a fasizmus. Az összeesküvés perben elhangzott vád szerint „a Magyar Testvéri Közösség fasiszta, fajvédő szervezetként alakult, amely a faji törvény értelmében kötelességének tekintette a magyarság érdekeit más fajokkal szemben akár erőszakos küzdelemben is érvényesíteni” (36).

De mennyire volt helytálló ez a vád? Erre a második és negyedik fejezet ad választ. Szekér Nóra a fasizmus és fajvédelem kérdését erősen beágyazza a fajelmélet történetébe (62–71). A szerző helyesen kimutatja a „faj” szó kétféle értelmét az egyetemes és magyar eszme- és kultúrtörténetben: a kifejezés a 19. században a nemzet szinonimájaként jelent meg, és eredetileg semmilyen értékítéletet nem hordozott. Szekér többek között Ady Endre példájára hivatkozik, aki költeményeiben gyakran használta az „én fajom” és „keleti fajta” szóösszetételeket, egyértelműen szeretettel és megbecsüléssel, ha olykor korholva is a „magyar fajt”, pláne az „úri fajomat” (65). A szerző ennek alapján különbséget lát a „faj” Magyar Közösségben használt és a Méheli Lajos, Bosnyák Zoltán-féle értelmezése között. Donáth Györgyre hivatkozik, aki a per során tett vallomásában egyértelműen elhatárolta a társaság faj-értelmezését a náci fajelmélettől, tagadva bármiféle értékkülönbséget a természet által létrehozott fajok között: „a Teremtő teremtett fajtaikat, de nem hiszem, hogy ezek között ranglétrát teremtett volna, sőt kizártnak tartom, ez ellenkezik az egész teremtés fogalmával. Ellenben természetes, hogy mindenki a magáét szereti a legjobban” (67).

Az persze jogosan felvethető kérdés: lényegét tekintve van-e különbség a fajelmélet „elitista” (a rasszok között hierarchiát feltételező) és a saját „faj” szeretetén alapuló változata között. Mert bár igaz, hogy a Magyar Testvéri Közösség faji felfogása nem volt expanzív, támadó jellegű, mint a hitleri Németországé – sőt éppen a német náci imperializmussal szemben védekező jellegű volt –, de potenciálisan ez a magyar „fajszeretet” is alkalmas lehetett belső társadalmi pozíciók újraosztásának alátámasztására.

A fogalmi problémát nyilván az okozza, hogy manapság lépten-nyomon használjuk a „rasszizmus” kifejezést, amelynek fogalma elcsépeletté vált, retrospektív használata meglehetősen kényes és vitatható a „fajvédőnek” nevezett politikai csoportokra, irányzatokra. A magyar „fajvédelem” valóban más jelentéssel bír, mint a „rasszizmus”, azon oknál fogva, hogy a faj szónak más értelmezése terjedt el a magyar középosztály körében, mint Nyugaton. A „rassz” és a „faj” szavak más-más kultúrtörténeti tartalommal rendelkeznek a magyar közbeszédben. Előbbi egyértelműen biológiai, utóbbi etnikai, sőt – ahogyan a Testvéri Közösség értelmezte – sorsközösséggként való értelmezéssel bírt az 1920-as évek értelmiségi-kö-

zéposztálybeli közbeszédében. A mai rasszizmus kifejezés tehát aligha szerencsés az 1920-as évek magyar fajvédelmének leírására, hiszen a Testvéri Közösség esetében nem vér-, hanem „sorsközösségről” van szó (69).

Ugyanakkor, ha tartalmát nézzük, a „fajiság” ilyen sorsközösségi alapú felfogása is rendelkezhetett kirekesztő, támadó tartalommal, elsősorban – a magyar polgárosodás jellegzetessége miatt – a zsidóság és németiség irányában.⁴ Hiszen a Magyar Testvéri Közösség tagjai utóbbi csoportok tagjai közül a nem kellően asszimiláltakat kitessekelték a sorsközösségből. Bár Székér Nóra azzal enyhíti a szervezet álláspontját, hogy „a sorsközösségként értelmezett nemzetfogalom magába rejti az asszimilációt is, ami ugyancsak eltér a fajelmélet álláspontjától” (67). Csakhogy ez mindössze annyit mutat, hogy a Testvéri Közösség tagjai nem voltak náci módon a biológiai közösség vagy vércsofégy szerelmesei, ám felvethető a kérdés: a Trianon előtti nemzetiségi politika tükrében jogos volt-e az asszimiláció és a nemzethűség azonosítása, illetve egy politikai csoport tehet-e morálisan különbséget az asszimiláció és a disszimiláció között. Elvégre mindkettő az egyén választása, és egyiknek sincs köze önmagában a nemzeti közösség iránti lojalitáshoz – még akkor sem, ha persze a német disszimiláció aktuálisan magában hordott veszélyeket a hitleri Harmadik Birodalom árnyékában. A szerző is érzékeli az ellentmondást az asszimiláció bátorítása és a tagságnak azon feltétele között, hogy a „Közösség a tagfelvétel kritériumát a szülői származáshoz kötötte”, ami nem éppen a szabad identitásválasztás tolerálásának a jele (69). Felhozható az is, hogy a Donáth György által hivatkozási alapként citált Szabó Dezső sem éppen a nemzeti, vagy ha úgy tetszik, „faji” türelem apostola volt.

Felmerül mindezek után, hogy milyen eszmei irányzatok határozták meg a Testvéri Közösséget. Székér Nóra úgy véli, hogy a közösség a jobb-bal kétosztatú dimenzióban csak feltételesen tekinthető jobboldalinak (71). Felhívja a figyelmet arra, hogy a társaság érzékeny volt a társadalmi problémák iránt, és szándékában állt az alsóbb társadalmi rétegek politikai, szociális és gazdasági emancipációja. A szerző úgy látja, hogy a társaság az állam helyett a népet tekintette a politikai rendszer központi kategóriájának, és a Testvéri Közösség által hivatkozott „nemzeti függetlenség” az „államtól való függetlenséget” is magában hordozta (73).

A Magyar Testvéri Közösség számos tagja kötődött a Horthy-korszak politikai rendszerével szembenálló mozgalmakhoz, ahogyan erről az Erdődi Lajos gyulai ügyvéd tevékenységéről és szociáldemokrata kapcsolatairól beszámoló rendőrségi jelentés is tanúskodik. Erdődi a Bartha Miklós Társaság főtitkáráként közelről ismerte József Attilát, szociáldemokratákkal és agrárszocialista körökkel is kapcsolatot tartott, és több ízben kommunista szervezkedés vádjával állt bíróság előtt. A Testvéri Közösség másik tagja, Simándi Tamás 1925-ben szerepet vállalt a kommunista fedőszervezetként működő Magyar Szocialista Munkáspárt megalakításában (75). Még árnyaltabb képet kapunk a Testvéri Közösség állítólagos „horthysta” és „fasiszta” jellegéről, ha tudjuk, hogy az államvédelmi jelentés szerint a közösség debreceni tagságában mindössze egy kisgazdapárti volt. Ugyanakkor három-három kommunista és pa-

⁴ A Horthy-korszakban és 1945 után a zsidó- és németellenesség konvertálható volt egymással. Számos korabeli személy és szervezet volt egyaránt ellensége a hazai németiségnek és a zsidóságnak, akár ugyanazon premisszából kiindulva: Szabó Dezső író, Kovács Alajos statisztikus, a népi írók jelentős része, és életének egy szakaszában Bajcsy-Zsilinszky Endre is. De Ungváry hivatkozik a Testvéri Közösségre is: UNGVÁRY: *I. m.*, 292–318.

rasztpárti és 38 szociáldemokrata tartozott az alföldi nagyvárosban működő fiókszervezethez (77).

A Testvéri Közösség tehát olyan szervezet volt, amely éppúgy nyitott volt balra, mint jobbra, a közös program, a nép szociális felemelése alapján. Szekér Nóra megállapítása szerint „a Közösség tehát nem a baloldali eszmékkel állt szemben, de még a kommunizmussal sem feltétlenül”, hiszen még Weisshaus Aladárt is kapcsolatba hozták a társasággal. Igaz, ez az állambiztonság koholt bizonyítékai alapján történt, de Szekér úgy véli, a weisshausisták felfogása a kommunista politikáról és céljairól összhangba hozható volt a Testvéri Közösség céljaival, így a rokonszenv legalábbis nem zárható ki (77).

Talán úgy fogalmazhatunk, hogy a Testvéri Közösség jellegzetesen ernyőszervezetként tevékenykedett. Mindenféle politikai, eszmei irányzathoz kötődő személyt befogadott a soraiba, aki a nemzeti függetlenség és a szociális érzékenység programját vallotta, ugyanakkor elutasította a német imperialista törekvéseket. (Ne feledjük, hogy a Magyar Testvéri Közösség németellenes tagjainak nézőpontjából ítélve a korabeli nyilas, nemzetiszocialista szélsőjobboldal németeket utánzó és német zsoldban álló társaságnak tűnhetett fel, akkor is, ha magukat a nemzetiszocialisták a másik oldalon nem így látták.)

A harmadik fejezet tér rá a titkos társaság tulajdonképpeni szervezetére, valamint a taggá válás feltételeire. Kizárólag férfiakat szerveztek be, akiknek bizonyos feltételeknek kellett megfelelniük, mind családi leszármazás (apai és anyai nagyapai ágon magyar származás), mind jellem (megbízhatóság, feddhetetlenség) szempontjából. A felavatott tagok mellett létezett egy másik csoport, a „külső tagok”, akik valamilyen okból maguk nem favorizálták a felavatást, vagy a szervezet ítélte előnyösnek, ha csupán kívülről segítik a társaság munkáját (87–89). Szekér Nóra részletesen elemzi a tagság szociológiai jellemzőit. Nem meglepő módon a tagság 80 százaléka értelmiségi volt, és 70 százalékuk Budapesten lakott. Annál meglepőbb azonban az arisztokrácia és nagypolgárság két százaléknál kisebb aránya, ami talán azzal magyarázható, hogy a születési és gazdasági elitnek voltak egyéb tradicionális hálózatai és reprezentatív fórumai. Másik oldalról érthető a parasztság teljes hiánya, hiszen a földműves népességnek kevés információja lehetett az ilyen zárt jellegű társaságokról, és a mezei munka mellett lehetetlen volt a tagsági kapcsolatok ápolása (91).

A negyedik fejezet a Testvéri Közösség „szellemi hálóját” vázolja fel. A társaságra hatást gyakorló személyek közül Szabó Dezsőt kell első helyen említeni, aki a maga „faji” felfogásával, szociális indulatával és németellenességével hatott a társaságra (111–112). Szekér Nóra emellett fontosnak tekinti az író erdélyi származását és protestantizmusát, amely érzelmileg rokonszenves lehetett az ugyancsak erdélyi alapítású társaság tagjainak számára (115). A szellemi hálózatba tartozott még a népi mozgalom, a Bartha Miklós Társaság, a református diákkörök szervezete és Bajcsy-Zsilinszky Endre, valamint Weisshaus köre (121–179).

A szellemi holdudvar alapján elmondható, hogy a Magyar Testvéri Közösség leginkább valahol félúton állt egy „népi baloldal” és a „jobboldal” között, vagy inkább egy széles szürke zónában a két gondolatrendszer között. Egy 1945 utáni tartós demokratikus rendszerben a Testvéri Közösség játszhatta volna a híd szerepét. Semmiképpen nem mondható „horthysta” szervezetnek, ugyanakkor tisztán baloldalinak sem, a kommunizmus internacionalizmusával és ateizmusával egyértelműen szembenállt. Szélsőjobboldalinak sem nevezhető, hiszen a kö-

zösség tagjai maguk is részt vettek az ellenállás szervezésében, valamint az üldözöttek mentésében. A társaságnak erről a szerepéről már az ötödik fejezet szól (184–234). Ugyanakkor persze egy német nemzetiségű demokrata magyar hazafi szemszögéből nézve a társaság Szabó Dezső-i ihletésű németellenessége lehetett akár sovén ízü is, hiszen a szervezet nem általában a náci veszéllyel, hanem a „germánok ellen” épített ki hálózatot (185).

Mindezekre tekintettel érdemes elgondolkodni a „populizmus” fogalmának használhatóságán a Testvéri Közösséggel kapcsolatban: hiszen a társaság – hasonlóan a Papp István által „magyar populistának” tekintett népiekhez – a népből, a *plebs*ből kívánták megújítani a magyar társadalmat. Új szociális rendszert akartak, de békés, evolúciós úton, nemzeti keretek között. Szociális felfogásuk etnicizáló tartalma és a nagyhatalmak beavatkozó politikájának elutasítása is a népiek, narodnyikok és eszerek által képviselt kelet-európai populistákkal mutat rokonságot.⁵

Az *Utóélet* című fejezet már a per utáni időszakot vizsgálja. Az állambiztonság paranoiáját mutatja, hogy csaknem egy évtized elmúltával, 1958-ban ismét elővették a Testvéri Közösség ügyét, és 1972-ig önálló elhárítási vonalként figyelték a társaság kiöregedett tagjait (236–237). Az állambiztonság 1956 után felmelegítette a jobboldali, reakciós „fasiszta” veszélyt, és ebbe jól beleillett a Magyar Testvéri Közösség szerepe. Az egykori tagok már aligha jelentettek veszélyt a berendezkedő Kádár-rendszerre. Közben olyan árnyalt vélemények is megfogalmazódtak a hatalom részéről, hogy a Testvéri Közösség a Horthy-rendszer egyik „viszonylagos ellenzékét” alkotta, ami mindenképpen elmozdulás a Rákosi-korszak értékeléséhez képest (237).

Szekér Nóra könyve alapvető ismeretekkel járul hozzá a berendezkedő kommunista állambiztonság működéséhez, a koncepciók perек előkészítési folyamatának megismeréséhez. Mindemellett pedig betekintést nyerhetünk egy titkos társaság belső életébe, ami a titkok és misztikum iránt fogékony olvasóközönség érdeklődését is kielégítheti. Misztikum persze nincs, abban az értelemben, hogy a Testvéri Közösség egy földhözragadt – bár adott történelmi pillanatban nem reális – célokat kitűző szervezet volt. A titkok mögött föltárulkoznak a tagság szociológiai jellemzői, politikai-ideológiai kapcsolatai, valamint az egyéni emberi sorsok. Valószínűleg a Magyar Testvéri Közösségről semmit nem tudnánk, ha tagjai – egyéni tragédiájuként – nem kapnak szerepet a Magyar Kommunista Párt hatalmi játszmájában.

⁵ Vö. PAPP ISTVÁN: *A magyar népi mozgalom története 1920-1990*, Jaffa, Budapest, 2012, 13–35. Lásd továbbá BARTHA ÁKOS: *Tojástánc a populizmusok körül*, *Múltunk* 2014/4., 58–104; BARTHA ÁKOS: *Populizmus, népiség, modernizáció. Fejezetek a közép- és kelet-európai politikai gondolkodás történetéből*, MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest, 2017, 13–45.